

*Istorie și ideologii:
Filarmonica din București (1868-2018)*

**ISTORII ȘI IDEOLOGII:
FILARMONICA DIN BUCUREȘTI
(1868-2018)**

**VOLUM COORDONAT DE
VALENTINA SANDU-DEDIU**

Redactor: Benedicta Pavel

Tehnoredactor și DTP: Andreea Mitu

Grafician copertă: Mirel Mihălăchescu

Foto coperta I: © Petrică Tănase / ARTEXIM – Festivalul Internațional George Enescu

Foto coperta IV: © Cătălina Filip / ARTEXIM – Concursul Internațional George Enescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Istorie și ideologii: Filarmonica din București (1868-2018):

studii, interviuri, documente / Valentina Sandu-Dediu (coord.),

Elena Zottoviceanu, Cristina Sârbu, Ioana Marghita;

colab.: Desiela Ion, Benedicta Pavel, Vlad Ghinea. - București:

Editura Universității Naționale de Muzică București, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-659-148-5

I. Sandu-Dediu, Valentina

II. Zottoviceanu, Elena

III. Sârbu, Cristina Maria

IV. Marghita, Ioana Maria

V. Ion, Desiela (colab.)

VI. Pavel, Benedicta (colab.)

VII. Ghinea, Vlad-Cristian (colab.)

78

© 2023 Autorii. Toate drepturile rezervate.

Responsabilitatea privind copyrightul și conținutul materialului inclus în acest volum revine exclusiv autorilor și îngrijitorului de ediție.

Editura Universității Naționale de Muzică București, 2023

Strada Știrbei Vodă 33

010102 București, România

**ISTORII ȘI IDEOLOGII:
FILARMONICA DIN BUCUREȘTI
(1868-2018)**

STUDII, INTERVIURI, DOCUMENTE

**VOLUM COORDONAT DE
VALENTINA SANDU-DEDIU**

AUTORI:

VALENTINA SANDU-DEDIU

ELENA ZOTTOVICEANU

CRISTINA SÂRBU

IOANA MARGHITA

COLABORATORI:

DESIELA ION

BENEDICTA PAVEL

VLAD GHINEA

CUPRINS

Cuvânt înainte (Valentina Sandu-Dediu)	9
--	---

ELENA ZOTTOVICEANU

Scurtă istorie a Filarmonicii: 1868-1944	13
1865: Societatea culturală <i>Atheneul Român</i>	13
Eduard Wachmann: „omul sfințește locul”	15
1906: sfârșitul <i>epocii Wachmann</i> și începutul <i>epocii Dinicu</i>	25
1920: Societatea Filarmonică din București și <i>epoca George Georgescu</i>	35

VALENTINA SANDU-DEDIU

Istории și ideologii: pe marginea scrierilor despre

Filarmonica bucureșteană, și dincolo de ele	49
Epoci și etichete	52
Filarmonica între occidentalizare și naționalism: 1868-1945	58
Studiu de caz: cronica muzicală în ton legionar	61
Realism socialist și naționalism comunist în istoria unei Filarmonici de stat: 1945-1989	69
1945-1953: mandatele lui Emanoil Ciomac și Constantin Silvestri	70
1954-1964: noul mandat al lui George Georgescu	82
Studiu de caz: despre Beethoven în programele de sală la Filarmonică, în perioada 1952-1957	85
1964-1973: mandatele lui Mircea Basarab și Dumitru Capoianu	92
1973-1982: mandatul lui Ion Voicu	103
1982-1990: mandatul lui Mihai Brediceanu	115
Perioada post-socialistă și noile provocări: 1990-2018	122
1990: schimbarea la față a Filarmonicii, cu Dan Grigore director	124
1991-2009: mandatul lui Cristian Mandea; din 2010: directoratul lui Andrei Dimitriu	126

CRISTINA SÂRBU

Două proiecte recente ale Filarmonicii:

componenta educativă și cea camerală	141
<i>Clasic e fantastic. Povestea unui proiect</i>	
de educație prin și pentru muzică.....	141
Cum să înțelegem muzica.....	142
Copilăria marilor muzicieni.....	151
Stagiunea de marți seara	153

Interviuri realizate de Ioana Marghita	157
Andrei Dimitriu: Filarmonica și elita intelectuală.....	157
Iosif Ion Prunner: La pupitrul Corului Filarmonicii	164
Ion Ivan Roncea: Solistul și „tuttistul”	173
Valentin Gheorghiu și Marin Cazacu:	
Întreaga viață pe scenele Filarmonicii	184
Dan Grigore: Ateneul – ferment cultural.....	205
Camil Marinescu: În interiorul unei chitare imense.....	229
Cristian Mandea: Despre un ideal sonor berlinez	
și funcția de director din perspectiva dirijorului	239
Vladimir Deveselu: Parfumul anecdotei.....	275
Christian Badea: Ateneul și magia wagneriană.....	281
Horia Andreescu: Importanța comunicării și ieșirii în lume	295

Lista concertelor simfonice în perioada 1968-2018	
(Desiela Ion, Benedicta Pavel, Vlad Ghinea)	309
Bibliografie selectivă	626
Despre autori	631

CUVÂNT ÎNAINTE

Istoria clădirii Ateneului Român și a instituției Filarmonicii bucureștene se conturează, inevitabil, în contextul general al istoriei românilor, însoțind modernizarea celor două Principate după Unirea din 1859, crearea României Mari după 1918, efervescența epocii interbelice, precum și avaturile perioadei comuniste și post-comuniste. Citind documentele și volumele deja apărute despre Filarmonica din București (majoritatea relatează parcursul instituției până în anul 1968), regăsim tendințele, curente și mentalitățile proprii culturii românești în ansamblu: definirea muzicală a națiunii, naționalismul interbelic, modernizarea, sincronismul, cosmopolitismul, realismul socialist și naționalismul comunist, postsocialismul și adaptarea la viața muzicală internațională.

De asemenea, avânturile și căderile Filarmonicii se împletesc cu valurile traversate de celelalte instituții muzicale bucureștene: Conservatorul (Universitatea Națională de Muzică), Societatea (Uniunea) Compozitorilor și a Muzicologilor, Radiodifuziunea, Opera Română, fie doar pentru că aceleași personalități ale vieții muzicale lasă urme semnificative prin mai multe instituții: Eduard Wachmann și Dimitrie Dinicu au condus și Conservatorul, și Filarmonica, iar George Georgescu și Mihai Brediceanu atât Filarmonica, dar și Opera. Aceste câteva exemple sunt proeminente, dar nu suficiente, dacă ne gândim apoi la dirijorii, soliștii, compozitorii, instrumentiștii din orchestră și cântăreții proveniți de pe băncile Conservatorului din București, sau profesori acolo, și activi pe toate scenele menționate: Mihail Jora și Constantin Silvestri, Alfonso Castaldi și Ionel Perlea, Emanoil Ciomac și Ion Voicu, Cella Delavrancea și Dan Grigore sunt doar câteva din numele sonore implicate în mai multe ipostaze în construirea vieții muzicale românești contemporane lor. Unii compuneau,

dirijau și predau, alții scriau cronici, erau soliști și profesori, sau împlineau efemer diverse roluri administrative, datorită staturii lor profesionale.

Figura lui George Enescu domină spontan această scenă, electrizând publicul Ateneului la fiecare apariție – caviolonist, dirijor sau compozitor –, implicându-se în cauza muzicii românești ori de câte ori este nevoie, dar fără a accepta să se cantoneze în vreo funcție publică. Excepția notabilă o reprezintă poziția sa de președinte al Societății Compozitorilor, și aceasta mai mult onorifică, dat fiind că mâinile sale drepte, Constantin Brăiloiu și Mihail Jora, își asumă eficiența managerială.

Cum se poate scrie astăzi, la peste 150 de ani de la înființare, despre Filarmonică? Cercetarea dezvăluie, pe de o parte, buna documentare existentă pentru perioada de până la Al Doilea Război Mondial, pe de alta, surse doar sporadice, necentralizate, care pot forma o imagine fragmentară, deocamdată, a epocii postbelice. Istoriografia muzicală românească se referă în abundență la prima sută de ani, dar cititorul acelor pagini trebuie să-și mențină alert spiritul critic, pentru a amenda derapajele ideologice ale acelor scrieri. Ele datează (majoritatea) din deceniile comuniste, și sunt inevitabil colorate cu exagerări naționaliste, cu exprimări conforme cu cenzura vremii. Tocmai în scopul distanțării de acestea, am apelat la textul Elenei Zottoviceanu care, în 2010, rezuma într-o narațiune proprie bibliografia existentă despre Filarmonica bucureșteană, cu o manieră evident obiectivată. Povestind într-un ton atractiv și modern istoria instituției între 1868 și 1944, reputata cercetătoare reușește să ofere acea imagine sintetică adecvată perioadei, și nu poți decât să regreti că nu a continuat.

Pornind tocmai de la ideea că accentul trebuie pus acum pe ultimii 50 de ani din istoria Filarmonicii bucureștene, dat fiind faptul că există o monografie a lui Viorel Cosma care se oprește în 1968, am găsit destule surse referitoare la clădirea Ateneului, nu și la activitatea propriu-zisă a Filarmonicii. Mi-am putut configura o imagine de ansamblu asupra muzicilor cântate în ultimele cinci decenii, dat fiind că la Biblioteca Filarmonicii se păstrează programele de sală, cercetate de Desiela Ion, Benedicta Pavel și Vlad Ghinea. Totuși, această imagine are minusurile sale, pentru că un program de sală tipărit înaintea concertului poate să nu coincidă cu realitatea schimbărilor de ultimă oră, iar aceste programe conțin adesea corecturi scrise de mâini anonime. Nu a fost deloc simplu travaliul celor trei tineri care au fotografiat, inventariat, transcris,

comparat și corectat informațiile din aceste sute de pagini ale programelor de sală, oprindu-se doar asupra componentei simfonice.

Îi sunt recunoscătoare, de asemenea, Cristinei Sârbu (muzicolog, jurnalist, coordonator de programe la Filarmonică), cea care mi-a pus la dispoziție seria editată în urmă cu circa un deceniu, *Caietele Filarmonicii*, unde am găsit și textul Elenei Zottoviceanu, dar și alte informații esențiale mai ales pentru istoria recentă a Filarmonicii. Și tot pentru a oglindi nou-tăți din ultimii ani, Cristina Sârbu a relatat în acest volum două proiecte în care s-a implicat cu entuziasm din 2010 încoace, și anume *Clasic e fantastic* și *Stagiunea de marți seara*.

Am considerat, de asemenea, că istoria orală va completa în mod binevenit peisajul, cu relatări, amintiri, comentarii ale unor personalități implicate timp îndelungat și în diverse ipostaze în istoria recentă a Filarmonicii. Interviuurile realizate și transcrise în acest scop de Ioana Marghita aduc, alături de informații prețioase, căldură, subiectivitate și emoție acestui volum. Am încercat, în redactarea lor, să păstrez spiritul acestor conversații, din care am selectat pasaje consistente și relevante, și am completat discret, în note de subsol, informații necesare cititorului. Am convingerea că această secțiune a volumului de față produce lectura cea mai palpitantă. Înspre finalul alcătuirii acestui volum, vestea dispariției dirijorului Camil Marinescu (cel mai tânăr dintre protagoniștii convorbirilor purtate de Ioana Marghita), generatoare de șoc și de profunde regrete în viața muzicală românească, ne-a făcut să vedem într-o lumină diferită ultimul său interviu inedit. De asemenea, în etapa ultimelor redactări (vara lui 2023), lumea muzicală l-a pierdut pe extraordinarul Valentin Gheorghiu, ceea ce aruncă o umbră dureroasă inclusiv asupra istoriei Filarmonicii de care artistul a fost trainic legat.

Nu ne-am propus, așadar, noi cei care am contribuit la acest volum (muzicologi născuți între 1933 și 1998), să scriem o nouă monografie a Filarmonicii bucureștene, ci să punem laolaltă mărturii și documente, pentru a desena un peisaj încă incomplet, dar colorat și sugestiv. Istoria propriu-zisă, după o riguroasă cercetare în alte arhive (care, sperăm, vor ieși undeva la iveală), urmează a fi scrisă: o sarcină nobilă care ar reveni, în opinia mea, colectivului de lectori și secretari muzicali ai Filarmonicii din București, cu acces direct la surse și cunoștințe profunde asupra mecanismelor și strategiilor instituției. Noi am completat informațiile

găsite la Ateneu cu altele – inclusiv prețioase imagini –, descoperite în arhivele Universității Naționale de Muzică din București, ale Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România și ale Muzeului Național *George Enescu*, instituții cărora le mulțumesc pentru sprijinul acordat.

Îmi exprim în final recunoștința pentru dirijorul Horia Andreescu, cel care mi-a propus în 2017 să demarez această publicație, precum și colegului meu, muzicologul Nicolae Gheorghică, care m-a ajutat să o duc la bun sfârșit cu ajutorul implicării Universității Naționale de Muzică din București în procesul editorial.

Valentina Sandu-Dediu
București, octombrie 2023

**LISTA CONCERTELOR SIMFONICE
ÎN PERIOADA 1968-2018**

**Desiela Ion
Benedicta Pavel
Vlad Ghinea**

CÂTEVA PRECIZĂRI DESPRE LISTA STAGIUNILOR 1968-2018

Dacă nu se precizează altminteri, concertul a avut loc la Ateneu, în Sala mare.

Am corectat scăpările de ortografie și am redactat unitar titlurile, pe cât posibil, mai ales în cazurile în care se puteau crea confuzii (de exemplu, am redactat unitar titluri precum *Trei nocturne* de Debussy, *Variațiunile Enigma* de Elgar ș.a.). Am lăsat însă menționarea lucrărilor așa cum au apărut în programe: cu sau fără număr de opus (pe care însă l-am verificat și corectat adesea), cu sau fără mențiuni suplimentare (despre gen, tonalitate ș.a.), fie în românește sau în limba originală. Forma de numerotare a simfoniilor și a lucrărilor concertante a fost uniformizată: Simfonia nr. 1, Concertul nr. 1 etc. Am corectat greșeli de număr de opus sau alte erori, fără să le semnalăm ca atare.

Am exclus pe alocuri informații precum țara de origine, anii de compunere ai unor lucrări sau chiar instrumentul specific unui solist. Nu puteau fi unitare, pentru că în această perioadă de 50 de ani stilul de a scrie programe s-a schimbat de multe ori. Am păstrat doar unele titluri de evenimente sub umbrela cărora se desfășura un concert simfonic, altul decât cel din stagiunea obișnuită; zilele săptămânii care diferă pentru concertele de stagiune.

Referirile la prime audiții (p.a.) nu sunt întotdeauna clare, nu știm dacă e o primă audiție în România (rar este menționată astfel) sau primă audiție absolută. Mai ales în cazul muzicilor „vechi” (dinainte de 1900) avem această problemă.

Corecturile semnificative din programe (schimbări de repertoriu, dirijori sau soliști) le-am semnalat în note de subsol. Mai precis, am lăsat în listă informațiile din programul de sală al concertelor respective, și am precizat în nota de subsol că alt repertoriu și/sau alți interpreți fuseseră anunțate într-un program de sală anterior. Publicul bucureștean e familiarizat cu anunțarea repertoriului pentru săptămâna care urmează, în programul de sală al concertului la care asistă. Dar am întâlnit multe cazuri în care informațiile din acest anunț se schimbă în programul de sală al concertului propriu-zis. Bineînțeles, le-am păstrat pe ultimele, și am menționat în note de subsol schimbările față de programul anterior. Acuratețea tonalităților sau a opusului a fost verificată cercetând denumirea părților lucrării respective.

Valentina Sandu-Dediu

DESPRE AUTORI

Vlad Ghinea (n. 1998) a absolvit studiile de licență și masterat la Universitatea Națională de Muzică din București, sub îndrumarea prof. univ.dr. dr.h.c. Valentina Sandu-Dediu, specializarea muzicologie, iar în prezent este doctorand în cadrul aceleiași instituții, cercetând volumele muzicologice publicate de Editura Muzicală în perioada comunistă. A obținut numeroase premii la concursuri de muzicologie și de compoziție. A susținut comunicări muzicologice la simpozioane de specialitate derulate la București, Iași și Cluj-Napoca, iar compozițiile sale au figurat în programele unor concerte organizate la București, Cluj-Napoca și Sibiu. A publicat cronici și studii în revistele *Acord*, *Actualitatea Muzicală* și *Muzica*, iar în perioada 2019-2020 a fost colaborator la Radio România Muzical. De asemenea, cercetarea muzicii românești constituie un domeniu de interes deosebit, fapt concretizat prin publicarea unui studiu despre Concertul nr. 1 pentru violoncel și orchestră de Anatol Vieru în volumul *Genul concertant în România între 1950-2020* (Editura UNMB, 2022). Vlad Ghinea este unul dintre beneficiarii burselor de excelență oferite de Universitatea Națională de Muzică din București în anii universitari 2020-2021 și 2022-2023. În momentul de față, activează ca redactor la Editura Universității Naționale de Muzică din București.

Desiela Ion (n. 1994) este absolventă a Colegiului Național de Arte *Dinu Lipatti*, secția pian principal și a Universității Naționale de Muzică din București, master muzicologie, cu lucrarea de dizertație intitulată *Muzică de film și jazz în creația lui Dumitru Capoianu*. A obținut premii la Concursul Național Studențesc de Muzicologie (2014-2019) și bursa de excelență oferită de UNMB. În 2019 a făcut parte din comitetul de

organizare al Conferinței Internaționale *Musical and Cultural Osmoses in the Balkans*, din București (International Musicological Society). Studiază din 2013 sub îndrumarea Valentinei Sandu-Dediu, iar zona de interes în cercetare vizează muzica secolului XX. În prezent este doctorandă și, din anul 2018, asistent de cercetare în cadrul Direcției de Cercetare, Inovare și Informare a UNMB.

Ioana Marghita (n. 1979) este muzicolog și jurnalist. A absolvit Universitatea Națională de Muzică din București și s-a specializat în paralel la Weimar și Berlin. În 2013 a obținut titlul de doctor în muzică. Din 2009 este realizator la Radio România Muzical, unde semnează emisiuni complexe de autor, emisiuni interactive tip interviu, în cadrul cărora dialoghează cu personalități ale vieții muzicale și culturale românești. Ioana Marghita a avut în decursul timpului o constantă activitate publicistică în reviste de specialitate tipărite și online (*Dilema Veche*, *Sinteza*, *Actualitatea muzicală*, *Jurnalul Național*, *Adevărul*, *LiterNet*, *Musicology Today: Journal of the National University of Music Bucharest* și *Journal of Pedagogy – RevPed*). Se numără printre autorii volumelor colective *Estetica – un alt fel de manual* (Editura UNMB, 2007) și *Festivalul „George Enescu” în era Holender* (Editura Operei Naționale București, 2015).

Benedicta Pavel (n. 1994) a studiat pianul la Colegiul Național de Arte *Dinu Lipatti* din București, iar ulterior a absolvit muzicologia la Universitatea Națională de Muzică din București. A obținut premii la concursuri de muzicologie și pian, a publicat studii și articole în reviste de specialitate (*Musicology Today*, *Actualitatea muzicală*, *Musicology Papers*, *Acord*), în volume colective (*Generația de aur a avangardei muzicale românești*, Editura UNMB, 2021; *Wilhelm Georg Berger. Restituiri*, Editura Muzicală, 2019) și a susținut prezentări la simpozioane și conferințe naționale și internaționale (*The Control of Music*, *National Discourse on Music*, *Musical and Cultural Osmoses in the Balkans*, *Muzicile Puterii*, *CIMRO days*, *Musicologia Mirabilis*). Din 2018 este redactor la Editura UNMB și membru al redacției *Musicology Today: Journal of the National University of Music Bucharest*, iar din anul 2019 își desfășoară activitatea de cercetare ca doctorand, sub îndrumarea prof.univ.dr. dr.h.c. Valentina Sandu-Dediu.

Valentina Sandu-Dediu (n. 1966) a absolvit muzicologia la actuala Universitate Națională de Muzică din București, unde a rămas din 1993 să predea istoria muzicii, muzicologie și stilistică. Este autoarea a peste 40 de studii și 300 de articole, a câtorva serii de emisiuni radiofonice, și a fondat în 2010 revista *Musicology Today*. A semnat volume publicate în România și Germania (*Rumänische Musik nach 1944*, Saarbrücken, 2006; *Alegeri, atitudini, afecte. Despre stil și retorică în muzică*, București 2010/2013; *Octave paralele*, București, 2014; *În căutarea consonanțelor*, București, 2017). A editat împreună cu Nicolae Gheorghiuț două volume intitulate *Noi istorii ale muzicilor românești*, București, 2020/2022. A fost bursier al *Wissenschaftskolleg zu Berlin*, actualmente ocupă poziția de profesor la UNMB și pe cea de rector la *New Europe College*, București. A primit premii ale Academiei Române și Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, iar în 2008 Premiul acordat de *Peregrinus-Stiftung*, Academia de Științe Berlin-Brandenburg.

Cristina Sârbu (n. 1953) s-a format ca muzicolog la școala clujeană (actuala Academie Națională de Muzică *Gheorghe Dima*), este doctor în muzicologie, beneficiara a numeroase burse de cercetare, mai ales în spațiul germanic, autor de volume de specialitate (*Carl Orff*, 1995/2009; *Hans Werner Henze*, 1997; *Friedrich Nietzsche și muzica*, 2004). Jurnalistă de presă vorbită și scrisă, cu o activitate de aproape patru decenii, timp de opt ani a fost redactor șef al departamentului *Literatură, artă, știință* din cadrul Societății Române de Radiodifuziune.

Elena Zottoviceanu (1933-2017) s-a născut la Chișinău, a studiat la actuala Universitate Națională de Muzică din București, s-a distins ca cercetător la Institutul de Istoria Artei al Academiei Române, a publicat numeroase studii, articole, cronice, interviuri și recenzii, programe de sală, prezentări de disc, a realizat emisiuni de radio și televiziune. Pentru activitatea sa (printre altele, a colaborat la monografia *George Enescu*, Editura Academiei, București, 1971), Elena Zottoviceanu a fost distinsă cu Premii ale Academiei Române, Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, Premiul *Bernier* al Academiei Franceze de Arte Frumoase – Institutul Franței (1972). Elena Zottoviceanu a fost Director al Direcției Muzicale din Societatea Română de Radiodifuziune, între anii 1990 și 1994, și ulterior consilier al Direcției Formații Muzicale Radio.